

سوال

آیا جایز است که شخصی را به صحابه پیامبر صلی الله علیه وسلم تشبیه کنیم؟

خلاصه‌ی پاسخ

تشبیه کسی به صحابه، در اخلاق یا کارها یا چهره‌اش، اشکالی ندارد و چیزی که مانع از آن شود به نظر نمی‌آید؛ زیرا این تشبیه، تشبیه از یک یا چند وجه است نه از همه جهت.

پاسخ مفصل

الحمد لله.

منزلت صحابه

پنهان نیست که صحابه از منزلتی والا و جایگاه بلند برخوردارند و الله متعال آنان را ستوده و با اوصاف زیبا و محاسن اخلاق وصف کرده، و فرموده است:

وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ [سوره توبه: ۱۰۰]

(و پیشگامان نخستین از مهاجران و انصار و کسانی که با نیکوکاری از آنان پیروی کردند، الله از ایشان خشنود و آنان [نیز] از او خشنودند و برای آنان باغ‌هایی آماده کرده که از زیر [درختان و کاخ‌های] آن نهرها روان است. همیشه در آن جاودانه‌اند، این است همان پیروزی بزرگ)

و فرموده است:

فَالَّذِينَ هَاجَرُوا وَأُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأُوذُوا فِي سَبِيلِي وَقَاتَلُوا وَقُتِلُوا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ سَيِّئَاتِهِمْ وَلَأُدْخِلَنَّهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ ثَوَابًا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الثَّوَابِ [سوره آل عمران: ۱۹۵]

(پس کسانی که هجرت کرده و از خانه‌های خود رانده شده و در راه من آزار دیده و جنگیده و کشته شده‌اند، بدی‌هایشان را

از آنان می‌زدایم و آنان را در باغ‌هایی که از زیر [درختان و کاخ‌های] آن نهرها روان است درمی‌آورم [این] پاداشی است از جانب الله و پاداش نیکو نزد الله است)

و همچنین فرموده است:

لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ * وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْتُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شَحْحَ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ [سوره حشر: ۸-۹]

[این غنایم] برای بینوایان مهاجری است که از دیارشان و اموالشان رانده شدند، خواستار فضل الله و خشنودی اویند، و الله و پیامبرش را یاری می‌کنند، اینان همان مردم درست‌کردارند * و [نیز] کسانی که قبل از [مهاجران] در [مدینه] جای گرفته و ایمان آورده‌اند، هر کس را که به سوی آنان هجرت کرده دوست دارند و نسبت به آنچه به ایشان داده شده است در دل‌هایشان حسدی نمی‌یابند و هرچند در خودشان احتیاجی [مبرم] باشد آنها را بر خودشان مقدم می‌دارند و هر کس از خست نفس خود [و حرص و آز] مصون ماند، ایشانند که رستگارند)

و فرموده است:

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا [سوره فتح: ۲۹]

(محمد پیامبر الله است و کسانی که با اویند بر کافران سخت‌گیر [و] با همدیگر مهربانند؛ آنان را در رکوع و سجود می‌بینی، فضل و خشنودی الله را خواستارند، نشانه [مشخصه] آنان بر اثر سجود در چهره‌هایشان است، این صفت ایشان است در تورات و مثل آنها در انجیل چون کشته‌ای است که جوانه خود برآورد و آن را مایه دهد تا ستر شود و بر سافه‌های خود بایستد و دهقانان را به شگفت آورد تا از [انبوهی] آنان [الله] کافران را به خشم آورد. الله به کسانی از آنان که ایمان آورده و کارهای شایسته کرده‌اند آمرزش و پاداش بزرگی وعده داده است).

و ابن مسعود می‌فرماید: «الله عزوجل در دل‌های بندگان نظر انداخت پس محمد را برگزید و او را با رسالت‌های خود برانگیخت و او را با علم خود برگزید، سپس در دل‌های مردم پس از او نگریست و اصحابش را برای او برگزید، پس آنان را یاوران دینش و وزرای پیامبرش صلی الله علیه وسلم قرار داد».

به روایت طیالسی در مسندش (۱/ ۱۹۹) و احمد در مسندش (۳۶۰۰).

حکم تلاش برای شبیه شدن به صحابه

شبیه ساختن خود به صحابه، خیری است عظیم و نعمتی است بزرگ. ابن مسعود - رضی الله عنه - می‌فرماید: «هریک از شما که خواهان الگوگیری است به اصحاب محمد - صلی الله علیه وسلم - تأسی جوید، زیرا آنان از نظر دل نیکوترین و از نظر علم ژرف‌ترین این امت بودند و کمترین آنان از نظر تکلف و استوارترین آنان از منظر راه و روش و بهترین آنان از نظر حال بودند. قومی بودند که الله آنان را برای همراهی پیامبرش صلی الله علیه وسلم برگزید، پس فضل آنان را بجا آورید و از آثارشان پیروی کنید، زیرا آنان بر هدایتی استوار بودند». (جامع بیان العلم: ۲ / ۹۴۷).

حسن بصری می‌گوید: «آنان اصحاب محمد بودند، نیک‌دل‌ترین این امت، ژرف‌علم‌ترین آنان، و کم‌تکلیف‌ترین‌شان. قومی بودند که الله عزوجل برای یاری پیامبرش و برپا ساختن دینش برگزید، پس خود را به اخلاق و روش‌های آنان شبیه سازید، زیرا قسم به پروردگار کعبه، آنها برای هدایت استوارند». (آجری، الشریعة: ۴ / ۱۶۸۵).

حکم تشبیه شخص به صحابه

شبیه دانستن کسی به صحابه در برخی از اخلاق‌ها یا کارها یا خلقت ظاهری‌اش، اشکالی ندارد و به نظر نمی‌آید در این باره منعی وجود داشته باشد؛ زیرا این تشبیه از برخی جهات است نه از همه جهات، بنابراین اگر کسی را اینگونه تشبیه کنی که مانند خالد شجاع است یا مانند معاذ عالم است یا مانند فلان صحابی قوی است یا صدایش مانند ابوموسی زیباست، این جایز است و اشکالی ندارد.

بلکه اگر این تشبیه درباره کسی که گرمی‌تر و بزرگتر است یعنی پیامبر - صلی الله علیه وسلم - رخ دهد، در صورتی که این تشبیه در مورد برخی از صفات پیامبر - صلی الله علیه وسلم - و اعمال و اخلاق ایشان باشد [نه همه آن] و درباره ویژگی‌های نبوت نباشد، اشکالی ندارد.

و مانند این از بسیاری از صحابه سر زده است.

از انس بن مالک روایت است که گفت: «کسی از حسن بن علی به پیامبر صلی الله علیه وسلم شبیه‌تر نبود». به روایت بخاری (۳۷۵۲).

و درباره حسین بن علی می‌گوید: «شبیه‌ترین آنان به رسول الله صلی الله علیه وسلم بود». به روایت بخاری (۳۷۴۸).

ابن جوزی می‌گوید: «در میان تابعین مردی بود به نام کابس بن ربیعہ سامی... که شبیه ایشان (یعنی پیامبر صلی الله علیه وسلم) بود، پس معاویه رضی الله عنه به سوی او [بیکای فرستاد و او را به حضور خواست] و بین چشمانش را بوسید و برای او سهمی مشخص کرد، و انس بن مالک هرگاه او را می‌دید می‌گریست». (کشف المشکل من حدیث الصحیحین:

(۱/۴۲).

و ممکن است این تشبیه، تشبیه به راه و روش و صفات است.

حذیفه بن یمان می‌گوید: «شبهه‌ترین مردم از نظر وقار و هیئت نیکو و راه و روش به رسول الله صلی الله علیه وسلم، ابن ام عبد است». به روایت بخاری (۶۰۹۷). یعنی عبدالله بن مسعود رضی الله عنه.

و از عایشه ام المؤمنین روایت است که فرمود: «کسی را از نظر هیئت نیک و وقار و راه و روش در برخاستن و نشستن، مانند فاطمه بنت رسول الله - صلی الله علیه وسلم - به او شبیه‌تر نیافتم». به روایت ترمذی (۳۷۶۲) و می‌گوید: این حدیث حسن صحیح است و آلبانی آن را صحیح دانسته است.

«دَلّ و سَمَت و هَدَى» (الفاظ روایت حذیفه و عایشه رضی الله عنهما) معانی این الفاظ به هم نزدیک است، به معنای: هیئت و ظاهر و روش و حُسن حال و مانند آن. نگا: «عون المعبود» (۸۷ / ۱۴).

«گویا منظور ایشان (یعنی ام المؤمنین) از «سَمَت» آنچه از خشوع و تواضع برای الله از انسان دیده می‌شود و از هَدَى همان آرامش و وقار، و از «دَلّ» همان اخلاق نیک و سخن همراه با لطف است». (مرقاة المفاتیح شرح مشکاة المصابیح: ۷/۲۹۶۹).

والله اعلم.